

Аспірант кафедри англійської філології,
факультету іноземних мов Прикарпатського
національного університету ім. В. Стефаника

РОЗДІЛОВЕ ЗАПИТАННЯ У ГЕНДЕРЛЕКТІ

У статті розглядається гендерний аспект розділового запитання. Встановлюються типи синтаксичних конструкцій та функції розділових запитань у чоловічому та жіночому регістрах

Гендер, розділове запитання, регістр, “позитивна/негативна” ввічливість, конерсаційні тактики.

Разделительный вопрос в гендерлекте

В статье рассматривается гендерный аспект разделительного вопроса. Определяются типы синтаксических конструкций и функции разделительных вопросов в мужском и женском регистрах.

Гендер, разделительный вопрос, регистр, «позитивная/негативная» вежливость, конверсационные тактики.

Kovbasko Y. G.

Gender Aspect of Tag Questions

Gender aspect of the tag questions is in the focus of the present paper. Types of syntactical structures and functions of the tag questions in the men and women registers are determined.

Gender, tag question, register, “positive/negative” politeness, conversational strategies

Поява нових підходів до аналізу мовних явищ – антропоцентризм, когнітивістика, гендерна лінгвістика тощо – активізувало інтерес до особистості та соціальної сторони діяльності мовця. Антропоцентризм у лінгвістичних дослідженнях проявляється у тому, що “тепер людина постає своєрідною точкою відліку в аналізі тих, чи інших явищ, і що людина приймає участь у цьому аналізі, визначаючи його перспективу та кінцеві цілі” [4, 133]. Саме включення людини в

аналіз лінгвістичного об'єкту, надає нову цінність науковим дослідям, сприяє представленню “світу людини” і його вербальної поведінки як екстралінгвістичного середовища, яке визначає не тільки системні характеристики, але й механізми когнітивної та комунікативної діяльності. Антропоцентричність мови, її орієнтація на людину, яка володіє мовою, проявляється на всіх рівнях мовленнєвої системи: фонетичному, лексичному, граматичному. Таким чином, антропоцентричність розглядається як направленість на всебічне вивчення проблеми “людина в мові” та як факт, що “за кожним текстом знаходиться мовленнєва особистість, яка володіє системою мови” [1, 27]. Елементом будь-якої мовленнєвої особистості є рід, що розцінюється як один з параметрів текстотворення.

У сучасній науці, яка зумовлена загальною тенденцією до антропоцентризму вирізняють терміни “рід” та “гендер”. Рід визначають як суто біологічний фактор – “біологічні особливості людей (в основному у репродуктивній системі), на основі яких люди визначаються як чоловіки чи жінки” [4]. Гендер – багатокомпонентний соціокультурний феномен – “комплекс соціальних та культурних установок, встановлених суспільством й таких, що впливають на індивіда” [2, 110]. У залежності від гендерної приналежності комуніканта виділяють чоловічий та жіночий стиль мовленнєвої поведінки.

Гендерні особливості мовленнєвої поведінки часто проявляються у виборі засобів мовлення. Наприклад: жінки спілкуються на особисті теми, а чоловіки на загальні; жінки частіше запитують, вибачаються та дякують, тоді як чоловіки визначають тему розмови, перебивають розмови жінок тощо [6, 17].

Термін “гендер” з'явився у лінгвістиці у другій половині ХХ століття. У 1970-1980 роках представники феміністичної лінгвістики висловлювали припущення щодо існування у мові стабільного чоловічого та жіночого мовлення. З часом, ця ідея була відкинута й почали відзначати тільки гендерні аспекти у конструкціях мовленнєвої поведінки у конкретних мовленнєвих ситуаціях. Як зазначає С. К. Табурова, “Гендерлект може походити лише з подібностей та розбіжностей, що

існують у комунікативних стратегіях чоловіків та жінок у кожній окремій комунікативній ситуації” [5, 120].

У вітчизняній лінгвістиці перші дослідження гендерної проблематики почали проводитися на початку 90-х років, таким лінгвістами як М. Д. Городнікова, Е. І. Горошко, А. В. Кіріліна, Н. Н. Розанова та ін. [1, 110].

На даний час можна говорити про розвиток нового підходу у лінгвістиці, а саме гендерної лінгвістики, в основі якої лежать такі положення:

1. гендер є соціокультурним конструктом [2, 111]

2. гендерна специфіка мовленнєвої комунікації повинна враховувати такі параметри комунікативної ситуації як: статус співрозмовників, соціально-психологічну дистанцію між ними, установки мовця та реципієнта на спілкування, спільні цілі комунікації, тощо [3, 42]

3. вивчення гендера повинно містити і дослідження етнокультурних традицій [3, 40]. У кожній культурі існує “гендерна картина світу”. При спілкуванні представників різних культур можливими є так звані “культурні зіткнення”, які можуть бути викликані розбіжностями у гендерних стереотипах різних народів. Мова ж функціонує не сама по собі, а відображає соціальні та культурні процеси, які властиві суспільству у певний момент його розвитку. Концептуальні характеристики суспільства, зміна його основних завдань впливають на концепт гендерних відносин, у відповідності до якого відбувається корекція гендерних норм та стереотипів.

З огляду на сучасні тенденції лінгвістичних досліджень гендерного аспекту мовних явищ, необхідно розглянути важливість функціонування розділових запитань у двох основних регістрах (чоловічому та жіночому).

Дослідження розділових запитань у гендерлекті розпочались із появою праці Р. Лакофф “Language and Woman’s Place” (1975), де стверджувалось, що розділове запитання, як вияв жіночої слабкості, невпевненості та обережності, є особливістю жіночого мовлення та частіше використовується саме жінками [9, 14]. Частина лінгвістів підтримала цю теорію (F. Crosby & L. Nyquist 1977, В.

Erickson et al. 1978), інші (B. Dubois & I. Crouch 1975, P. Brotherton & R. Penman 1977) її заперечували, посилаючись на те, що вона не мала достатнього фактичного підґрунтя.

Мета нашого дослідження передбачає встановлення розбіжностей використання розділових запитань у жіночому та чоловічому реєстрах. Мета передбачає вирішення таких завдань: розглянути теоретичні передумови гендерного аспекту; визначити структурні типи розділових запитань, притаманних чоловічому та жіночому реєстрам; встановити функції розділових запитань, які превалюють у чоловічому та жіночому реєстрах.

Об'єктом дослідження слугує корпус, що налічує 221 одиницю, які відмічені у різножанрових творах, а саме роман, фентезі та детектив. Для дослідження були обрані твори шести авторів (3 жінок та 3 чоловіків), а саме *Adams D. – Mostly Harmless*, *Fielding H. – Bridget Jones Diary*, *Francis D. – Come to Grief*, *Peters E. – One Corpse Too Many*, *Spector C. – World Without End*, *Wodehouse P. G. – A Damsel in Distress*. Середня довжина творів – 210 тис. Слововживань.

У відповідності до мети дослідження, ми обрали методи дослідження, а саме: компонентний аналіз, для аналізу лексичних значень; зіставний аналіз, спрямований на вияв спільних та специфічних рис зазначених реєстрів; кількісний аналіз для підтвердження кількісних даних.

На думку А.В. Кіріліної, “на сьогоднішній день постає питання **не у тому, який рід домінує у мові, а у тому**, які засоби для його вираження містяться у ньому ...” [2, 111]. Одним з таких засобів є розділове запитання, визначенням Р. Лакоффа, воно є “стверджувальним реченням, яке не зобов’язує адресата сприймати його як достовірне, як це буває із запитаннями. Розділове запитання надає адресату свободу вибору, не змушуючи його дотримуватися поглядів мовця” [9, 16]. Розділові запитання відмічені у чоловічому, і у жіночому реєстрах, проте в кожному з них можуть переважати ті, чи інші структури, й ті чи інші функції.

Спочатку необхідно розглянути тип структур зазначеного речення, який використовуються жінками і чоловіками. Ми провели вибірку розділових запитань та проаналізували уривки їхніх мікро текстів. Отримані дані ми занесли у Таблицю №1, де була проведена класифікація розділових запитань згідно з гендерним аспектом (чоловічий – жіночий реєстр).

Таблиця №1

Розділові запитання у чоловічому та жіночому реєстрах

Тип субпарадигми		Чол. реєстр		Жін. реєстр	
		К-сть	%	К-сть	%
Регулярна	+/-	64	47	43	50.6
	-/+	33	24.3	22	25.9
	+/+	19	14	14	16.5
	-/-	---	---	---	---
Нерегулярна	Головний компонент + <i>um, eh, er, ah, huh</i>	9	6.6	1	1.2
	Головний компонент + <i>right, surely, all right, ok, yes, no</i>	10	7.4	5	5.8
	<i>Oh, ah, well, huh, eh + tag</i>	1	0.7	0	0
Разом		136	100	85	100

Поділ розділових запитань у Таблиці №1 проводився залежно від:

1) типу субпарадигми – (1а) регулярна / (1б) нерегулярна;

1а) збалансованість – стверджувально-заперечна (+/-); заперечно-стверджувальна (-/+); незбалансованості – стверджувальна (+/+); заперечна (-/-)

1б) типу питального сегмента – вигук (*um, eh, er, ah, huh*); окличні слова та вирази (*right, ok, yes, no etc.*); та типу головного компонента (*oh, ah, well, huh, eh*).

2) реєстру – чоловічий; жіночий.

Згідно кількісного аналізу чоловіки використовують більше розділових запитань (як регулярної, так і нерегулярної субпарадигми), ніж жінки. Однак, у відсотковому співвідношенні існують розбіжності, які вказують на вищу

частотність використання регулярної субпарадигми жінками – 93%, проти 85,3% чоловіків. Відсоток використання нерегулярної парадигми у чоловічому реєстрі складає – 14,7%, в той час як у жіночому – лише 7%.

Спираючись на такі типові характеристики чоловіків та жінок, запропоновані Е. В. Смирновою, як:

чоловіки – агресивні, домінуючі, незалежні, рішучі, неемоційні

жінки – спокійні, емоційні, тактовні, невпевнені, розуміючі [4, 131], ми зробили висновок, що розділове запитання регулярної субпарадигми, яке притаманне жіночому реєстру, несе у собі відтінок незахищеності і невпевненості. Розділове запитання нерегулярної субпарадигми притаманне чоловікам і передає, скоріше, впевненість у сказаному та ствердження.

Аналіз використання типів субпарадигм розділового запитання, сприятиме подальшому розгляду їх прагматичних функцій, які, як стверджують Р. Квірк й В. МакГрегор часто залежать від збалансованості/незбалансованості конструкцій [11, 303]. Р. Квірк та В. МакГрегор відзначають, що саме незбалансовані розділові запитання характеризуються як такі, що можуть передавати сварливість, сарказм, “саркастичні протиріччя” [10, 812]. Однак, Д. Кімпе заперечує існування цієї тенденції, оскільки у її дослідженні тільки 18% прикладів несли у собі іронію, сарказм, насмішку чи зневагу [11, 302]. Це свідчить про те, що розділові запитання в англійській мові можна віднести до мовних одиниць, характерною рисою яких є поліфункціональність [8, 45], тобто можливість мовця використовувати їх з різними цілями.

Такі цілі визначаються і гендерною приналежністю мовця. На думку Р. Лакоффа, Дж. Холмс жінки зазвичай більш ввічливі, ніж чоловіки, що виражається у використанні певних функцій розділових запитань. Досягнення комунікативних цілей несе у собі два основних мотиви: прагнення мовця “зберегти обличчя” (*створити позитивний імідж – positive face*) та прагнення мовця “уберегтись від посягань, вимагань, прохань, що зачіпають його інтереси” (*negative face*) [8, 63]. П. Браун та С. Левінсон назвали ці тактики – “тактиками ввічливості” [7, 60].

Виділяють “позитивну” та “негативну” ввічливість (positive & negative politeness). Щодо розділових запитань, то вони є одним із засобів вираження “позитивної” чи “негативної” ввічливості. “Позитивна” ввічливість включає в себе стратегії, що використовуються для створення та підтримки позитивного іміджу людини через:

- вираження солідарності чи дружби,

And what might that be?” I asked.

“A test,” he replied. “A simple challenge of your will. My subjects will be more than happy to administer it. If you succeed, we take you to the Court. If you fail, well, that will be your lookout, won’t it?” (Spector)

- вираження поваги до інтересів та бажань слухача,

“I wish I was still racing.”

“Yes, I know. But if you were, you’d anyway be coming to the end of it soon, wouldn’t you? How old are you now? Thirty-four?”

I nodded. Thirty-five loomed.

“Not many top jump jockeys go on much after that” (Francis)

- вираження розуміння та підтримки,

“Because anything to do with Ford Prefect is bound to be worse and more worrying than something that isn’t,” said Arthur. ‘Believe me.’”

“You’re upset about something, aren’t you?” said Random.

Arthur sighed.

“I’m just feeling a little jumpy and unsettled, I think,” said Arthur. (Adams)

- прагнення отримати згоду від співрозмовника,

When the wicket is sticky, the batsmen are obliged to exercise a great deal of caution, as the stickiness of the wicket enables the bowlers to make the ball turn more sharply in either direction as it strikes the turf than when the wicket is not sticky.” “That’s it, is it?”

“Yes, sir.” (Wodehouse)

Серед тактик “негативної” ввічливості виділяють:

- зниження іллокутивної сили висловлювання,

Another chuckle proceeded from the bulbous boy.

“You think you’re smooth, don’t you? But I’m onto you, Jimmy Crocker. A lot of Jimmy Crocker you are. You’re a crook. Get me? And I know what you’re after, at that. You’re going to try to kidnap me.” (Wodehouse)

- формулювання мовленнєвого акту, як відомого факту, що створює ефект іронії чи сарказму,

Aaargh. Perpetua just walked past and started reading over shoulder. Just managed to press Alt Screen in nick of time but big mistake as merely put CV back up on screen.

“Do let me know when you’ve finished reading, won’t you?” said Perpetua, with a nasty smirk. *I’d hate to feel you were being underused”* (Fielding)

Чоловікам і жінкам притаманні обидва типи “тактики ввічливості”. Однак, як стверджує Дж. Холмс, жінки схильні використовувати тактики “позитивної ввічливості”, оскільки вони є більш “дружніми, чуйними, орієнтуються на інших людей” [8, 43]. Розділові запитання, що відповідають за передачу цієї функції були визначені Дж. Холмс як епістемічні модальні розділові запитання (epistemic modal tags).

При використанні розділових запитань, окрім “тактики ввічливості”, виділяють також конwersаційні тактики, які бувають двох типів: кооперативні та конфронтаційні [11]. До кооперативних належать:

- початок розмови;

A hand I could have sat in came out of the dimness and took hold of my shoulder and squashed it to a pulp. Then the hand moved me through the doors and casually lifted me up a step. The large face looked at me. A deep soft voice said to me, quietly:

“Smokes in here, huh? Tie that for me, pal” (Francis)

- підтримання розмови,

“Fine,” I replied.

“She’s incredibly attractive, isn’t she?”

“Mmm,” I said.

“And she’s amazingly young-looking — I mean she could easily pass for twenty-four or twenty-five. You were at school together, weren’t you, Bridget? Was she three or four years below you?” (Fielding)

- зміна теми розмови

“An RW6 for Zark’s sake. I’ve got this great relationship going now between my credit card and the Guide’s central computer. You would not believe that ship, Arthur, it’s...”

“So an RW6 is a spaceship, then?”

“Yes! It’s – oh never mind. Look, just get some kind of grip will you, Arthur? Or at least get some kind of catalogue” (Adams)

До конфронтаційних тактик відносять:

- передача ініціативи/слова співрозмовнику

Why don’t we ask how they feel wearing these outfits. How do you fel about them?

I’m more of a M&S person myself.

You know so am I. I can’t fail, can you? (Fielding)

Таким чином, ведучий намагається передати ініціативу співрозмовнику, “розговорити” його.

- вимагання відповіді

“Brother Cadfael, it seems to me that you are the most practical man of hand and brain here. Supposing I should have need of your help, you would not refuse it without due thought—would you?” Brother Cadfael straightened up, with some creaking of back muscles, to give him a long, considering look. “I hope,” he said cautiously (Peters)

Гендерні розбіжності виявляються і при використанні конверсаційних тактик, наприклад агресивність та домінація чоловіків під час розмови спонукає їх використовувати скоріше конфронтаційні тактики, ніж кооперативні [4, 131].

Щоб визначити чи існує різниця між функціями розділових запитань у жіночому та чоловічому реєстрах, ми провели аналіз, який полягав у розподілі функцій розділових запитань у відповідності до опозиції – чоловіки/жінки.

Розділові запитання розглядалися з точки зору тактик їх використання, а саме тактики ввічливості та конверсаційної тактики. Отримані результати представлені у Таблицю №2 у вигляді числових та відсоткових даних.

Таблиця №2

Функції розділових запитань у чоловічому та жіночому реєстрах

№	Функції розділових запитань		Чол. реєстр		Жін. реєстр	
			К-сть	%	К-сть	%
1	Ввічливість	Позитивна	81	59.6	57	67.0
2		Негативна	7	5.1	2	2.4
3	Конверсаційні тактики	Кооперативна	37	27.2	22	25.9
4		Конфронтаційна	11	8.1	4	4.7
Разом			136	100	85	100

За даними Таблиці №2 у кількісному відношенні чоловіки більше використовують усіх типів розділових запитань. Однак у відсотковому порівнянні, ними частіше використовуються розділові запитання, що передають тактику “негативної ввічливості” 5.1%, проти 2.4% у жінок; і розділові запитання з конфронтаційними тактиками – 8.1%, у порівнянні з 4.7% у жінок. Особливостями жіночого реєстру є використання розділових запитань які передають тактику позитивної ввічливості – 67.0%, у чоловіків – 59.6%. Щодо розділових запитань з кооперативними тактиками, то відсоток їх використання у чоловічому та жіночому реєстрах приблизно однаковий – 27.2%, та 25.9% відповідно.

Підводячи підсумки чого дослідження, можна відзначити, що:

- Жінки частіше використовують регулярну (93%) і майже не використовують нерегулярну субпарадигму розділового питання (7%), тоді як чоловіки надають перевагу регулярній (85.3%), однак досить часто використовують і нерегулярну субпарадигму (14.7%).

- Функції розділових запитань, що використовуються у жіночому та чоловічому реєстрах залежать і від конотацій, що характерні кожному з них. Так,

жіночий реєстр характеризується емоційністю невпевненістю, тактовністю; чоловічий – домінантністю, рішучістю, грубуватістю.

- Розділові запитання використані у чоловічому реєстрі містять тактики “позитивної ввічливості” (59.6%) та кооперативні тактики (27.2%). Проте, у ньому використовуються і тактики “негативної ввічливості” (5.1%), і конфронтаційні тактики (8.1%)

- У жіночому реєстрі переважають розділові запитання із “позитивною ввічливістю” (67%) і кооперативними тактиками (25.9%) Практично відсутні конфронтаційні розділові запитання (4.7%) та запитання із “негативної ввічливістю” (2.4%).

Необхідність подальших досліджень полягає у перспективі розгляду розділових запитань з точки зору інших соціолінгвістичних факторів, наприклад вікова, освітня, статусна опозиція тощо.

Список використаних джерел

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 264с.
2. Пшеничникова А. Гендерные спецификации вежливости в императивных высказываниях в американской лингвокультуре // Сборник статей по материалам международной научно-практической Интернет-конференции. – Тобольск: ТГПИ им. Д. И. Менделеева, 2008. – С. 110-113.
3. Рябов О. В. Гендерные аспекты межкультурной коммуникации: Социально-философский анализ // Гендерные исследования в лингвистике, литературоведении и теории коммуникации. – М.: Рудомино, 2000. – С. 37-46.
4. Смирнова Е. В. Гендерные и социокультурные особенности коммуникации // Лингвистика и межкультурная коммуникация. – Воронеж: Вестник ВГУ, 2005. – 2. – С. 131-138.
5. Табурова С. К. Реплики депутатов Бундестага как речевые акты // Гендерный фактор в языке и коммуникации. – М.: МГЛУ, 1999. – С. 107-131.

6. Халеева И. И. Гендер как интрига познания // Гендерные исследования в лингвистике, литературоведении и теории коммуникации. – М.: Рудомино, 2000. – С. 9-18.
7. Brown P., Levinson S. Universals in Language Use: Politeness phenomena // Goody E. N. Questions and politeness: Strategies in social interaction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1978. – 56-289p.
8. Holmes J. The Functions of Tag Questions // English Language Research Journal. – 1982. – V.3. – P. 40-65.
9. Lakoff R. Language and Women's Place. N. Y.: Harper Colophon, 1975. – 328p.
10. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvic J. A Comprehensive Grammar of the English Grammar. – London: Longman, 2000. – 1779 p.
11. Tottie G., Hoffman S. Tag Questions in British and American English. – Journal of English Linguistics. – 2006. – V.34. – 4. – P. 1-29.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Adams D. *Mostly Harmless* – <http://www.greylib.align.ru>
2. Fielding H. *Bridget Jones Diary* – <http://www.greylib.align.ru>
3. Francis D. *Come to Grief* – <http://www.greylib.align.ru>
4. Peters E. *One Corpse Too Many* – <http://www.greylib.align.ru>
5. Spector C. *World Without End* – <http://www.greylib.align.ru>
6. Wodehouse P. G. *A Damsel in Distress* – <http://www.greylib.align.ru>